

BUXORO AMIRLIGIDA DAVRIDA SAMARQANDDA IJTIMOIIY IQTISODIY VA SIYOSIY HAYOT

Tursunov Abdulla Baxrom o'g'li

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19044308>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Buxoro amirligi davrida Samarqandning siyosiy boshqaruvi, ijtimoiy-iqtisodiy hayoti hamda madaniy taraqqiyoti tahlil qilinadi. Shuningdek, Samarqandning Buxoro amirligi tarkibidagi o'ri, boshqaruv tizimi va Rossiya imperiyasi bosqini arafasidagi holati ilmiy manbalar asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: Samarqand, Buxoro amirligi, amirlik borotboshqaruvi, beklar, madrasa, hunarmandchilik, savdo.

Markaziy Osiyo tarixida Samarqand muhim siyosiy, iqtisodiy va madaniy markazlardan biri bo'lib kelgan. XVIII–XIX asrlarda Samarqand Buxoro amirligi tarkibida bo'lib, amirlikning yirik viloyatlaridan biri sifatida rivojlangan. Bu davrda shahar siyosiy boshqaruv, savdo-sotiq va madaniyat markazi sifatida muhim rol o'ynagan.

XVIII asr o'rtalarida Ashtarxoniylar davlatining zaiflashuvi natijasida mang'itlar sulolasi hokimiyat tepasiga keladi. 1756-yilda Mang'itlar sulolasidan Muhammad Rahimbiy hokimiyatni egallab, Buxoro amirligiga asos soladi. Shu davrdan boshlab Samarqand Buxoro amirligi tarkibida muhim ma'muriy markaz sifatida faoliyat ko'rsatgan¹. Samarqand viloyati amir tomonidan tayinlangan hokim yoki bek tomonidan boshqarilgan. Hokim viloyatda tartibni saqlash, soliqlarni yig'ish va amir farmonlarini bajarish uchun mas'ul bo'lgan². Buxoro amirligida markazlashgan boshqaruv tizimi mavjud bo'lib, barcha viloyatlar amirga bo'ysungan. Samarqand ham ana shunday viloyatlardan biri edi. Viloyatda beklar, qozilar va boshqa amaldorlar faoliyat yuritgan.

Bek viloyat boshlig'i bo'lib, harbiy va ma'muriy hokimiyatni amalga oshirgan. Qozilar esa sud ishlari bilan shug'ullangan. Bundan tashqari, mahalliy boshqaruv tizimida oqsoqollar ham muhim rol o'ynagan³. Samarqand Buxoro amirligi davrida iqtisodiy jihatdan rivojlangan hududlardan biri hisoblangan. Shahar Buyuk ipak yo'lining muhim nuqtalaridan biri bo'lib, savdo-sotiq rivojlangan.

¹ Ahmedov B. O'zbekiston tarixi manbalari. – Toshkent, 2001

² Azamat Ziyov O'zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent, 2000.

³ Hasanov H. O'zbekiston tarixi. – Toshkent, 2013.

Samarqand bozorlarida ipak matolar, kulolchilik buyumlari, zargarlik mahsulotlari va boshqa hunarmandchilik buyumlari sotilgan. Hunarmandlar mahallalari shakllanib, kulollar, temirchilar, zargarlar va to'quvchilar faoliyat yuritgan⁴. Samarqand Buxoro amirligi davrida iqtisodiy jihatdan rivojlangan hududlardan biri bo'lgan. Shahar savdo-sotiq va hunarmandchilik markazi sifatida mashhur edi. Samarqand bozorlarida ipak matolar, kulolchilik buyumlari, zargarlik mahsulotlari, temirchilik asboblari va boshqa hunarmandchilik mahsulotlari sotilgan⁴.

Hunarmandlar alohida mahallalarda yashab, o'z kasblari bilan shug'ullangan. Kulollar, misgarlar, zargarlar, to'quvchilar va temirchilar Samarqand iqtisodiyotida muhim o'rin tutgan. Shuningdek, karvonsaroylar savdogarlar uchun muhim maskan bo'lib xizmat qilgan.

Qishloq xo'jaligi ham iqtisodiyotda muhim o'rin egallagan. Zarafshon vodiysi sug'orma dehqonchilik uchun qulay bo'lib, bug'doy, arpa, paxta va mevalar yetishtirilgan. Samarqand qadimdan ilm-fan markazi sifatida mashhur bo'lgan. Buxoro amirligi davrida ham bu an'ana davom etgan. Shaharda ko'plab maktab va madrasalar faoliyat yuritgan.

Madrasalarda asosan diniy fanlar, arab tili, fiqh, mantiq va adabiyot o'qitilgan. Shuningdek, Samarqand me'moriy yodgorliklari, masjid va madrasalari bilan ham mashhur bo'lgan⁵. XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasi Markaziy Osiyoni bosib olish siyosatini boshladi. 1868-yilda Rossiya qo'shinlari Samarqandni egalladi. Shundan so'ng Samarqand Buxoro amirligidan ajralib, Rossiya imperiyasi tarkibiga kiritildi va Zarafshon okrugi tashkil etildi⁶.

Bu voqea Samarqand tarixida muhim burilish bo'lib, shahar siyosiy va iqtisodiy hayotida yangi davrni boshlab berdi. Keyinchalik Samarqandda Zarafshon okrugi tashkil etildi va shahar Rossiya ma'muriy tizimiga kiritildi. Bu jarayon Samarqandning siyosiy va iqtisodiy hayotida katta o'zgarishlarga olib keldi. Avval Samarqand Buxoro amirligi tarkibida bo'lib, amir tomonidan tayinlangan beklar orqali boshqarilgan bo'lsa, Rossiya hukmronligi o'rnatilgach shahar Rossiya ma'muriy tizimi asosida boshqarila boshladi. Shu davrda Samarqand hududida yangi boshqaruv organlari tashkil qilindi va shahar Rossiya harbiy hamda ma'muriy nazoratiga o'tdi.

⁴ Karimov Sh., Shamsutdinov R. Vatan tarixi. – Toshkent, 2010.

⁵ Ahmedov B. Tarixdan saboqlar. – Toshkent, 1994.

⁶ Ziyo A. O'zbekiston davlatchiligi tarixi. – Toshkent, 2001.

Bu davrda iqtisodiy hayotda ham sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. Samarqand savdosi asta-sekin Rossiya bozorlariga yo'naltirildi va rus savdogarlari shahar bozorlarida faoliyat yuritish boshladi. Qishloq xo'jaligida paxta yetishtirish kengaya boshladi, chunki Rossiya sanoati uchun paxta muhim xom ashyo hisoblangan. Bundan tashqari, shaharda yangi ko'chalar, ma'muriy binolar va savdo maskanlari qurilib, Samarqandning shahar tuzilishida ham o'zgarishlar yuz berdi.

Natijada, Rossiya hukmronligi davrida Samarqandning siyosiy boshqaruvi, iqtisodiy yo'nalishi va shahar infratuzilmasida yangi jarayonlar shakllandi.

Xulosa: Buxoro amirligi davrida Samarqand muhim siyosiy, iqtisodiy va madaniy markaz bo'lib xizmat qilgan. Viloyat amir tomonidan tayinlangan hokimlar orqali boshqarilgan, savdo va hunarmandchilik rivojlangan, ilm-fan va ta'lim markazlari faoliyat yuritgan. XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasi bosqini natijasida Samarqand amirlik tarkibidan chiqib ketgan va yangi siyosiy tizimga o'tgan.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ahmedov B. O'zbekiston tarixi manbalari. – Toshkent: O'qituvchi, 2001.
2. Azamat Ziyo. O'zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000.
3. Hasanov H. O'zbekiston tarixi. – Toshkent, 2013.
4. Karimov Sh., Shamsutdinov R. Vatan tarixi. – Toshkent, 2010.
5. Ahmedov B. Tarixdan saboqlar. – Toshkent, 1994.

